

نقش جامعه پزشکی در جنگ تحمیلی (بسیج جامعه پزشکی)

دکتر عوض حیدرپور - استادیار بیهوشی،
دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)

مقدمه:

با آغاز تهاجم عراق علیه ایران جامعه پزشکی نیز همچون سایر اقشار جامعه اسلامی به یاری رزمندگان و ملت در صحنه‌های نبرد حاضر شدند. در سالهای آغازین دفاع مقدس همت فردی سبب حضور داوطلبانه افراد این گروه در جبهه‌ها بود ولی در سالهای بعدی برنامه ریزیهای بهداری سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با هماهنگی ستاد مصدومین و مجروحین جنگ وزارت بهداشت و درمان و ستادهای پشتیبانی امداد درمان جنگ استانها^(۱) حماسه بزرگ مشارکت و پایمردی جامعه پزشکی کشور را در دفاع مقدس به صحنه ظهور رسانید. این مطالعه نمایشگر گوشه‌ای از حضور و فداکاری جامعه پزشکی در دفاع مقدس است.

روش مطالعه:

برای انجام مطالعه به مدارک موجود در ستادهای پشتیبانی امداد و درمان جنگ استانها که اعزام کننده افراد و تیم‌های اضطراری به جبهه‌ها بودند نیاز بود که با تلاش بسیار، مدارک مورد نیاز جمع‌آوری گردد (۱، ۲). در ادامه به ستاد مصدومین و مجروحین جنگ تحمیلی وزارت بهداشت و درمان مراجعه شد و مدارک مورد نیاز اخذ گردید. این ستاد علاوه بر مسؤولیت اعزام پزشکان استان تهران و بخشی از استانهای مرکزی فعلی مسؤولیت انجام هماهنگی در برنامه ریزیهای استانی را نیز بر عهده داشته است بنابراین مدارک اخذ شده از این ستاد علاوه بر رفع بخشی از نیازهای اطلاعاتی، تکمیل کننده اطلاعات قبلی نیز بود. (۳) و

سرانجام به بهداری نیروی زمینی سپاه مراجعه شد و نسبت به تطابق و تکمیل اطلاعات اقدام گردید (۴). ملاک جمع‌آوری اطلاعات دفاتر موجود در مراکز یاد شده بر مبنای تعداد و مورد اعزام انجام گرفته بود. پس از جمع‌آوری اطلاعات اولیه بر مبنای هر استان در زمان جنگ تحمیلی، درصد مجروحین استانها و تعداد پزشکان هر استان مقایسه ای کلی در زمینه‌های مورد نظر به شرح در جداول ذیل انجام گرفت (۵، ۶).

ملاحظه می‌شود که بررسی توصیفی تاریخی از نوع گذشته نگر و با هدف ارزیابی نقش جامعه پزشکی بخصوص پزشکان در دوران دفاع مقدس انجام گرفته است. مسلماً مصالح و مسایل امنیتی کشور اجازه درج کامل اطلاعات را در این مطالعه نمی‌دهد، لیکن جامعه و نمونه مورد بررسی می‌تواند نقش ارزنده این قشر در دوران دفاع مقدس را بخوبی به نمایش بگذارد.

نتایج:

جدول شماره یک به مقایسه تعداد پزشکان اعزام شده به جبهه با تعداد پزشکان استانهای کشور پرداخته است. همچنین در این جدول تفکیک درصد مجروحین هر استان در یک جامعه نمونه به نمایش گذاشته شده است، بر این اساس:
از استانهای محروم در دوران جنگ همچون هرمزگان، کهکیلویه، لرستان، سیستان و بلوچستان، ایلام، سمنان، چهارمحال و بختیاری و بوشهر انتظار اعزام نیروی تخصصی و پزشکی به نسبت سهم درصد پزشکان شاغل در استانها وجود نداشته است.

شاغل پرداخته است. پیراپزشکان با وجود اینکه ۵۱/۶۱٪ از کل جامعه پزشکی را تشکیل می‌دادند تنها ۶۲/۶۳٪ از مراتب اعزام به جبهه را به خود اختصاص داده‌اند و نسبت (۱/۳۱) سهم درصد را به خود اختصاص داده‌اند در حالی که پزشکان با وجود اینکه تنها ۷/۱۸٪ از سهم شاغلین حرف پزشکی را در آن سالها داشته‌اند و ۱۸/۱۹٪ از سهم اعزام به جبهه را به خود اختصاص داده‌اند و مرتبه نسبی (۲/۵۳) سهم درصد را به خود اختصاص داده‌اند. اقبال سایر کارمندان بخش بهداری و بهداشت برای اعزام به جبهه کم بوده و شانس نسبی حضور آنها در جبهه تنها (۰/۴۷) سهم درصد بوده است.

بحث و بررسی:

تأمین نیروی پزشکی مردمی مورد نیاز جبهه‌های جنگ در سالهای آغازین جنگ مقررات و روشهای خاص و مدونی نداشته است. با آغاز حملات نیروهای خودی برای بازپس گیری مناطق

استانهای کرمانشاه (باختران)، آذربایجان غربی، خراسان و آذربایجان شرقی و اصفهان به ترتیب رتبه اول الی پنجم اعزام پزشک به جبهه را در مقایسه با موجودی و سهم درصد پزشکان موجود در استان داشتند.

جدول شماره دو که نتایج بررسیهای انجام گرفته مخصوص سال ۱۳۶۵ است اطلاعات قابل توجهی به دست می‌دهد. سال ۱۳۶۵ سال همراه با برنامه ریزی سراسری برای اعزام پزشکان و کارکنان بهداشتی درمانی به جبهه‌ها می‌باشد. پزشکان عمومی با آنکه ۴۴٪ از موجودی پزشکان کشور در آن سال بوده‌اند تنها ۱۶/۳۶٪ از سهم اعزامها را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین فراوانی اعزام را متخصصین علوم آزمایشگاهی در این سال به خود اختصاص داده‌اند (۳/۲۸) برابر سهم درصد و بعد از آنها متخصصین رادیولوژی بوده‌اند (۳/۳۰) برابر سهم درصد. متخصصین رشته بهداشتی در رده سوم فراوانی اعزام قرار داشتند و رشته‌های چهارم، پنجم، ششم و هفتم به ترتیب مربوط به رشته‌های تخصصی اورولوژی، گوش و حلق

ردیف	استان	مجموع استان		تعداد پزشکان		اعزام پزشکان به جبهه		رتبه اعزام
		تعداد	درصد	موجودی	درصد	تعداد	درصد	
	نمونه بررسی شده	۳۱۳۲۱۰	۱۰۰	۱۵۶۲۴	۱۰۰	۹۱۲۴	۱۰۰	
۱	تهران	۳۳۹۴۱	۱۰/۸۴	۵۳۸۳	۳۴/۲۵	۱۹۸۲	۲۱/۷۲	۱۲
۲	اصفهان	۴۰۷۳۵	۱۳/۰۱	۱۴۸۲	۹/۴۹	۱۶۵۶	۱۸/۱۵	۵
۳	خراسان	۳۱۲۳۱	۹/۹۸	۹۴۹	۶/۰۷	۱۴۰۰	۱۵/۳۴	۳
۴	آذربایجان شرقی	۱۴۷۵۴	۴/۷۴	۹۷۵	۶/۲۴	۱۳۱۹	۱۴/۴۶	۴
۵	کرمانشاه	۱۸۵۹	۰/۶۰	۳۶۰	۲/۳۰	۹۷۸	۱۰/۷۲	۱
۶	آذربایجان غربی	۲۸۴۱	۰/۹۱	۴۴۳	۲/۸۴	۷۲۰	۷/۸۹	۲
۷	فارس	۳۲۵۱۷	۱۰/۳۹	۷۳۸	۴/۷۲	۶۲۸	۶/۸۸	۱۰
۸	گیلان	۶۰۲۹	۱/۹۳	۴۱۹	۲/۶۸	۴۲۱	۴/۶۱	۷
۹	مرکزی	۹۶۷۱	۳/۰۹	۲۶۸	۱/۷۲	۳۹۵	۴/۳۷	۹
۱۰	زنجان	۲۶۰۳	۰/۸۴	۳۸۱	۲/۴۴	۳۷۶	۴/۱۲	۸
۱۱	همدان	۱۰۵۳۷	۳/۳۷	۳۲۱	۲/۰۵	۳۳۴	۳/۶۶	۶
۱۲	مازندران	۲۶۱۹۵	۸/۳۷	۶۷۵	۴/۳۲	۱۹۵	۲/۱۴	۱۵
۱۳	یزد	۶۶۰۳	۲/۱۱	۲۶۲	۱/۶۸	۹۱	۱	۱۳
۱۴	چهارمحال و بختیاری	۵۳۱۶	۱/۷۰	۲۱۱	۱/۳۵	۶۷	۰/۷۳	۱۴
۱۵	سمنان	۵۵۴۸	۱/۷۸	۲۰۰	۱/۲۸	۵۴	۰/۵۹	۱۶
۱۶	ایلام	۵۶۰	۰/۱۸	۱۲۴	۰/۷۹	۵۳	۰/۵۸	۱۱
۱۷	بروجرد	۴۱۷۵	۱/۳۴	۱۶۶	۱/۰۶	۳۲	۰/۳۵	۱۷
۱۸	سیستان و بلوچستان	۲۲۶۵	۰/۷۵	۳۵۴	۲/۲۷	۲۳	۰/۲۵	۲۰
۱۹	کرمان	۱۵۲۰۶	۴/۹۲	۴۷۹	۳/۰۷	۲۰	۰/۲۲	۲۱
۲۰	لرستان	۹۲۷۹	۲/۹۷	۲۲۶	۱/۴۵	۱۷	۰/۱۹	۱۹
۲۱	کهگیلویه و بویراحمد	۶۴۴۷	۲/۰۶	۱۰۱	۰/۶۵	۱۳	۰/۱۴	۱۸
۲۲	خرمگان	۱۸۱۸	۰/۵۸	۳۱۹	۲/۰۴	۱۱	۰/۱۲	۲۲

اشغالی به تدریج نیروهای پزشکی نیز با روش و سازماندهی جدید در هر عملیات وارد صحنه‌های نبرد شده‌اند. اوج بهبود وضعیت از لحاظ تأمین نیروی پزشکی به جبهه‌ها سال ۱۳۶۵ و سالهای بعد از آن می‌باشد.

استانهای محروم در آن سالها با کمبود نیروی پزشکی روبرو بوده‌اند ولی با وجود کمبود و محرومیت تعدادی از پزشکان در قالب تیمهای اضطراری و یا به صورت انفرادی از همان استانهای

و بیثنی، داخلی و بیهوشی بوده است. پزشکان عمومی کمترین نسبت اعزام مقایسه‌ای را داشته‌اند (۰/۳۷) سهم درصد و رده ماقبل آنها را داروسازان با (۰/۵۱) سهم درصد به خود اختصاص داده‌اند. در رشته‌های تخصصی، متخصصین مغز و اعصاب و روان کمترین نسبت مقایسه‌ای اعزام را به خود اختصاص داده‌اند (۰/۷۳٪).

جدول شماره سه به بررسی اقبال گروههای مختلف پزشکی

نسبت درصداعزام به درصد موجودی	موجودی کشور در سال ۱۳۶۵		اعزام در سال ۱۳۶۵		نوع تخصص
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
	۱۰۰	۱۳۷۴۴	۱۰۰	۸۶۴۳	نمونه بررسی شده
۰/۳۷	۴۴/۳۱	۶۱۰۱	۱۶/۳۶	۱۴۱۴	پزشک عمومی
۲/۶۲	۳/۴۹	۴۸۰	۹/۱۵	۷۹۱	تخصصهای بهداشتی
۱/۳۲	۶/۵۹	۹۰۶	۸/۷۰	۷۵۲	دندانپزشک
۱/۴۸	۵/۵۲	۷۵۸	۸/۱۹	۷۰۸	جراح عمومی
۳/۲۸	۲/۱۲	۲۹۲	۶/۹۶	۶۰۲	متخصص آزمایشگاهی
۳/۳۰	۱/۹۱	۲۶۲	۶/۳۱	۵۴۶	متخصص رادیولوژی
۱/۷۷	۳/۵۵	۴۸۸	۶/۲۹	۵۴۴	متخصص بیهوشی
۱/۸۵	۳/۳۹	۴۶۶	۶/۲۸	۵۴۳	متخصص داخلی
۱/۰۸	۵/۰۶	۶۹۵	۵/۴۴	۴۷۱	متخصص اطفال
۱/۳۶	۳/۵۴	۴۸۶	۴/۸۲	۴۱۷	متخصص زنان
۰/۵۱	۶/۲۱	۸۵۴	۳/۱۵	۳۷۳	داروساز
۱/۷۵	۱/۷۸	۲۴۴	۳/۱۲	۲۷۰	متخصص ارتوپدی
۱/۸۰	۱/۶۰	۲۲۰	۲/۸۸	۲۴۹	متخصص گوش و حلق
۱/۵۹	۱/۷۲	۲۳۶	۲/۷۴	۲۳۷	متخصص چشم
۰/۶۲	۴	۵۵۰	۲/۴۷	۲۳۱	کارورزان پزشکی
۱/۸۹	۰/۸۹	۱۲۳	۱/۶۸	۱۴۶	متخصص ارولوژی
۱/۲۸	۰/۸۹	۱۲۳	۱/۱۴	۹۹	متخصص کار دیولوژیست
۰/۷۳	۱/۴۰	۱۹۳	۱/۰۲	۸۹	متخصص اعصاب
۰/۸	۱/۲۲	۱۶۷	۰/۹۷۱	۸۴	متخصص روانپزشکی
۱/۳۲	۰/۶۶	۹۱	۰/۸۷	۷۶	متخصص پوست
۱/۶۹	۰/۴۹	۶۷	۰/۸۳	۷۱	متخصص جراحی مغز
۱/۱۰	۰/۳۱	۴۲	۰/۳۴	۳۰	متخصص ترمیمی

محروم به جبهه‌ها اعزام شده‌اند.

استانهای کرمانشاه، آذربایجان غربی، خراسان، آذربایجان شرقی و اصفهان بالاترین میزان اعزام پزشک را به جبهه‌های دفاع مقدس داشته‌اند که علت آنرا علاوه بر وجوب کفایی حضور این قشر در جبهه‌ها به دستور حضرت امام (ره) باید در همجواری سه استان باختران، کرمانشاه و آذربایجان غربی با مناطق عملیاتی و انگیزه‌های اسلامی و انقلابی در سه استان دور دست آذربایجان شرقی، اصفهان و خراسان جستجو نمود. استانهای مازندران و یزد به ترتیب کمترین میزان اعزام پزشک را به جبهه‌ها داشته‌اند.

بخشی از نیروهای اعزامی، پاره‌ای از مدت خدمت قانونی موظف پزشکی خود را در مناطق عملیاتی طی کرده‌اند ولی آنچه مسلم است عملکرد پزشکان اعزامی بخصوص آنهایی که به صورت داوطلب و یا در معیت تیمهای اضطراری به جبهه‌ها اعزام شده‌اند نشان داد که بزرگترین انگیزه برای حضور پزشکان و پیراپزشکان در جبهه‌ها ضرورت و وجوب دینی و شرعی بوده است.

اقبال پزشکان عمومی جهت حضور در جبهه‌ها در مقایسه با کل جمعیت آنها در دوران جنگ تحمیلی چشمگیر نبوده است و بطور نسبی (۰/۳۷) آنها در جبهه‌ها حضور یافته‌اند که دلیل عمده آن را

وظیفہ ہوئے اند۔

می توان کهنسالی اکثر افراد این قشر برشمرده و دلیل دیگر اینکه بخش وسیعی از آنها بعنوان سرباز وظیفہ در حین انجام خدمت

جدول شماره ۳

کل کشور		درصد	تعداد	نوع خدمات
درصد	تعداد			
۱۰۰	۱۸۴۵۵۱	۱۰۰	۵۷۰۹۰	نمونه بررسی شده
۵۱/۶۱	۹۵۲۴۷	۶۲/۴۳	۳۵۷۶۰	پیراپزشک
۷/۱۸	۱۳۲۵۸	۱۸/۱۹	۱۰۳۹۰	پزشک
۴۰/۹۴	۷۵۵۴۶	۱۰/۸۵	۶۱۹۹	خدمات بهداری
		۸/۳۰	۴۷۴۱	راننده

ماخذ:

- ۵- سالنامه آماری سال ۱۳۶۶ کل کشور
- ۶- سالنامه آماری سال ۱۳۶۷ کل کشور.

- ۱- بولتن خلاصه عملکرد سال ۱۳۶۵ ستاد مرکزی امداد و درمان جنگ تحمیلی
- ۲- خلاصه عملکرد وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۶۵
- ۳- عملکرد ستاد رسیدگی به وضع مصدومین و مجروحین جنگ در سال ۱۳۶۵
- ۴- مستخرجات مدارک موجود در بهداری نیروی زمینی سپاه